

PIRKKO KOSKI

HENKILÖKOHTAINEN NÄKÖKULMA

MUISTIIN JA ARKISTOON

IFTR ja Helsingin yliopisto 1993

Tiivistelmä

Artikkelini tarkastelee järjestön International Federation for Theatre Research (IFTR) työryhmien Historiography ja Performance Analysis kongressia ja sen yhteydessä järjestön hallituksen ja yliopistokomitean kokouksia 15.-18. elokuuta 1993 Helsingin yliopistossa. Käytännön järjestäjänä toimi teatteritieteen oppiaine opiskelijoineen. Olin työryhmien jäsen ja oppiaineen määräaikaisena apulaisprofessorina vastuussa käytännön järjestelyistä ja yhteyksistä kongressin tutkijoihin.

Näkemykseni mukaan IFTR:n kongressi oli eräänlainen avainkokemus siihen osallistuneille eri ryhmille ja suuntasi erityisesti Suomen osalta alamme myöhempien vuosien tutkimusta. Myös useat ulkomaiset kongressin osanottajat olivat aktiivisesti vaikuttamassa IFTR:n 1990-luvulla alkaneisiin muutoksiin ja valittiin järjestön johtoon seuraavilla vuosikymmenillä. Kongressista ja siihen liittyvistä tapahtumista on runsaasti arkistoaineistoa ja erilaista muistitietoa. Pyrin todentamaan näkemykseni hyödyntämällä historiaa, muistitietoa ja arkistoja koskevia tutkimuksia ja soveltamaan niitä arkiston ja oman muistini välittämään "tietoon". Tavoitteena on myös kyseisen prosessin analyysi: välittävän fyysisen arkiston ja suoraa yhteyttä edustavan henkilökohtaisen muistin kokonaisvaikutuksen tarkastelu.

Abstract

This article surveys the Congress of two working groups (Performance Analysis and Historiography) and the meetings of the Executive Committee and the Universities' Commission of the International Federation of Theatre Research (IFTR) at the University of Helsinki in August 15-18, 1993. The Congress was organized by the Department of Theatre Research with its students. I was a member of both working groups and responsible for the practicalities as well as contacts with attending researchers.

I see the Congress as a kind of a key experience to the participating groups, and concerning especially Finland, influencing the way of coming research activities. Several attending researchers were also active in the changes of the Federation during coming years and became elected members in its Executive Committee. The Congress and its adjoining program are well documented, as well as recollected. My aim is to prove my view by using research on history, memory and archives and adapting their models to the "knowledge" of archives and my own memory. Another aim is to analyse the process of how indirect physical archive and the straight connection via memory work together.

Tarkastelen arkistolähteiden ja yksilön muistin merkitystä menneisyyden tapahtumien kuvaamisessa ja analysoinnissa. Tutkija käyttää aina valtaa valitessaan tutkimuskysymyksiään ja päättäessään todisteiden relevanssista, mutta tarkasteluni on vielä henkilökohtaisempaa. Tutkijan rooliini sisältyvät vaikutusvalta säilyneeseen arkistoon sekä omat tapahtumaan liittyvät arviot ja muistikuvat. Olen valinnut esimerkikohteekseni International Federation for Theatre Research (IFTR) -järjestön kongressin, jonka arkiston muodostamisesta ja säilyttämisestä olen ollut vastuussa. Keskeisestä asemastani kongressin järjestäjänä ja teatteritieteen professorina myös johtuu, että minulla on runsaasti muistitietoa tapahtumasta ja siihen liittyvästä aikaisemmasta ja myöhemmästä toiminnasta. Pidän kongressia merkittävänä vaiheena suomalaisen teatterintutkimuksen historiassa ja siksi myös mielekkäänä kohteena pohdittaessa arkiston ja muistin yhteyttä.

IFTR:n kahden työryhmän (Historiography ja Performance Analysis) sekä hallituksen (Executive Committee) ja yliopistokomitean (Universities Commission) yhteinen kongressi järjestettiin 15.-18. elokuuta 1993 Helsingin yliopistossa. Kongressin käytännön järjestäjänä toimi teatteritieteen oppiaine opiskelijoihin. IFTR:n työryhmät kokoon-
tuivat viikon aikana peräkkäin. Useimmat niiden osanottajista olivat mukana kummankin työryhmän istunnoissa, samoin hallituksen ja yliopistokomission jäsenet, joiden omat kokoukset sijoittuivat viikon eri päiviin. Kongressiin osallistui noin 50 tutkijaa 16 maasta. Olin oppiaineen määräaikaisena apulaisprofessorina vastuussa käytännön järjestelyistä ja yhteyksistä kongressin tutkijoihin. Tieteellinen vastuu jakautui IFTR:n hallituksen ja työryhmien koordinaattorien kesken.

Helsingin yliopiston teatteritieteen oppiaine järjesti työryhmi-
en kokoontumisen rinnalle erillisen tutkijakurssin, jossa kongressin ulkomaiset osanottajat luennoivat ja ohjasivat suomalaisia teatterialan väitöskirjatutkijoita. Oheisohjelmaan kuuluivat teatterivierailujen ja vastaanottojen lisäksi kongressin jälkeiset matka Viroon, Latviaan ja Liettuaan sekä Teatterikorkeakoulun kanssa yhteinen suomalaisten teatterintutkijoiden seminaari, jonka opettajina toimivat kongressiin ja Baltian-kiertomatkiaan osallistuneet Erika Fischer-Lichte ja Tom Postlewait. Halukkaille osanottajille järjestettiin myös ennen kongressia matka Tampereelle katsomaan Esa Kirkkopellon ohjaamaa Ylioppilasteatterin esitystä *Mahnovitsina* Tampereen Teatterikesän ohjelmistossa.

Näkemykseni on, että IFTR:n kongressi oli eräänlainen avainkokeus siihen osallistuneille eri ryhmille ja suuntasi erityisesti Suomen osalta alamme myöhempien vuosien tutkimusta. Kongressista ja siihen liittyvistä tapahtumista on runsaasti arkistoaineistoa, ja lähihistoriana myös erilaista muistitietoa. Pyrin kuvaamaan kongressia ja todentamaan näkemykseni sen merkittävydestä arkistoaineiston ja omien muistikuvieni perusteella. Tavoitteena on kyseisen prosessin analyysi: välittävän fyysisen arkiston ja suoraa yhteyttä edustavan henkilökohtaisen muistin kokonaisvaikutuksen tarkastelu. Tämä myös rajaa tehtävää, sillä tavoitteena ei ole kongressia koskeva monipuolinen tutkimus, vaikka pyrin valitun näkökulman puitteissa mahdollisimman laajaan tarkasteluun.

Historiasta, arkistosta ja muistista

IFTR:n kongressi on historiallinen tapahtuma, jonka tarkasteluun pätevät yleiset historiantutkimuksen menetelmät mukaan lukien erilaisia lähteitä koskevat vaatimukset. Teatterintutkimuksen piirissä käyty keskustelu kohdentuu useimmin teatteriin tai esityksiin, mutta sen menetelmät ovat sovellettavissa tapahtumiin yleisemminkin ja myös valitsemani aiheen tarkasteluun. Doreen Massey (2008) sosiaalitiiteen ja maantieteen piiriin kuuluva malli auttaa puolestaan hahmottamaan varsinaisen tapahtuman lisäksi sitä ympäröivät merkitykselliset tekijät.

Doreen Massey ajatuksia vapaasti soveltaen määrittelen IFTR:n kongressin samanaikaisista ilmiöistä ja niiden keskinäisistä suhteista muodostuvana ”tilana”. Massey mukaan tila edustaa moninaisuutta ja sosiaalista ulottuvuutta, ja se on vuorovaikutuksessa muutosta edustavan ajan kanssa. Aika-tilat ovat ”keskeytymättömiä konstruktioita” ja ”paikan jatkuvaa tapahtumista”. Ne ovat avoimia tulevaisuudelle, sulkemisen yrityksistäkin huolimatta.¹ Näistä näkökulmista tarkasteltuna vuoden 1993 kongressia *kohtaamispaikkana* määrittävät järjestävän yliopiston oppiaine ja esittävän taiteen kansainvälinen tutkijajärjestö sekä osanottajien vuorovaikutteinen toiminta. Kullakin on oma taustansa ja myöhemmät vaiheensa.

Thomas Postlewaitin historiallisen tapahtuman malli hahmottaa toimintaan vaikuttavia tekijöitä teatterin kontekstissa. Siinä tapahtuman toimijoiden ja vastaanottajien vuorovaikutuksellista kohtaamista ympäröivät monisuuntainen mahdollisten maailmojen ja taiteellisen perinteen välinen vuorovaikutus.² Ajallisista ulottuvuuksista huolimatta malli kohdentuu tapahtuma-aikaan eikä auta vastaamaan kysymykseen kongressin myöhemmästä merkityksestä suomalaiselle teatterintutkimukselle. Se kuitenkin muistuttaa vuorovaikutuksellisuudesta toimijoiden välillä ja esimerkiksi johtaa pohtimaan erilaisten perinteiden merkitystä tapahtuman muotoutumisessa.

Mennyt tapahtuma on tavoitettavissa vain erilaisten lähteiden

---

1 Massey 2008, 14–15, 182–184; Vrt. Michel de Certeau 1984, 117: ”*space is a practiced place.*”

2 Postlewait 2009, 18. Postlewait (s. 225–299) on myös laatinut käytännön luettelon teatterihistorioitsijan tutkimusprosessin tueksi.

avulla, ja historiantutkimuksessa vakuuttavimmaksi on yleensä arvioitu kirjoitetussa muodossa tai muuten ”alkuperäisenä” tallentunut aineisto. Muistitieto tutkijoiden kirjaamana on myös saanut osakseen verrattain paljon huomiota. Kaikki tämä voidaan sisällyttää arkiston käsitteeseen, siis pysyvässä muodossa tallennettuun tietoon. Esitystutkijat ovat nostaneet teatterintutkimuksen piiriin kulttuurisen tiedon periytymisen myös ruumiillisenä toimintana. Sovellan ajatusta omaan tarkasteluuni rinnastamalla henkilökohtaisen muistin ruumiilliseen tiedon välittämiseen.

Esittämistä tutkiva Diana Taylor haastaa länsimaisissa epistemologioissa hallitsevan kirjoitetun ja muuten tallennetun tiedon. Hän tarkastelee sellaisia kulttuurisia ilmaisutapoja, jotka eivät kavenna eleitä ja ruumiillisia käytäntöjä diskursiivisiksi kuvauksiksi. Niiden välittämän ruumiillisen ja tapahtumanomaisen käytännön ja tiedon - *repetuaarin* - sekä säilyviksi oletettujen aineistojen - *arkiston* - välille syntyy hankausta. Jälkimmäiseen ryhmään kuuluvat esimerkiksi tekstit, dokumentit, rakennukset ja luut, edelliseen puhe, tanssi, urheilumuodot ja rituaali. Ajan ja paikan rajoituksista huolimatta arkistoa voidaan tarkastella toistuvasti. Repertuaaria rakentavat läsnä olevat, tiedon tuottamiseen ja uusintamiseen osallistuvat ihmiset, eikä se pysy muuttumattomana. Repertuaarin esitykset kopioituvat oman rakenteensa ja omien koodiensa puitteissa. Siksi repertuaari on arkiston tavoin välittävä.³

Tulkitsen esimerkkinä kohdalla muistitietoa ja sen suhdetta menneen tutkimiseen Taylorin käsitteiden valossa. Muistitieto on mielestäni monin tavoin verrattavissa repertuaarin käsitteeseen, joskin muistia yleensä tarkastellaan tallenteena eli arkistoon siirrettynä tai siirtyvänä. Monet muistiin liittyvät historiantutkimuksen periaatteet muistuttavat Taylorin määritelmiä. Esimerkiksi Jorma Kalela kirjoittaa, että historia välittyy myös perinteenä, ja Kirsti Salmi-Niklander nostaa muistitiedon yhteydessä esiin tapahtuma- ja kokemukseronnan mahdollisuudet tuoda näkyviksi pieniä tapahtumia, jotka voivat heijastaa suuria merkityksiä.⁴

---

3 Taylor 2010, 16–17, 19–21. (Suomennos: 2003, 272–273, 276–278.)

4 Kalela 2000, 87; Salmi-Niklander 2000, 205.

Omalla kohdallani muisti on rinnakkainen kokemus arkistotiedolle, sillä tarkastelen kohdettani myös ”olemalla siellä”, kuten Taylor kirjoittaa repertuaarista. Tämä vastaa historiantutkija Philip Gardnerin näkemystä muistin dialektisesta suhteesta historiaan. Hänelle historia merkitsee etäisyyttä menneeseen ja on välineellistä. Muistitieto on suorassa yhteydessä menneisyyden tapahtumaan, ja se voi edustaa mennyttä oikein. Toisto kuitenkin muuntaa muistia, ja eri ”nykyhetket” tuottavat muistikuvat erilaisina.⁵ Muistia ei yksityisenä kokemuksena silti voi rinnastaa *repertuaarin* tapaan esittämiseen, mutta kumpaankin liittyy välitön inhimillinen, ajan mukana muuntuva yhteys menneeseen. (Kiinnostavaa tosin olisi pohtia kollektiivisen muistin ja repertuaarin yhteyttä, mutta se ei liity tämän artikkelin aiheeseen.)

Toinen historioitsija Richard Cándida Smith (2002) painottaa muistin ja arkiston vuorovaikutusta teoksen *Art and the Performance of Memory* johdannossa ”Performing the archive”. Hänen mukaansa muisti toimii arkiston elävöittäjänä ja arkisto muistin aktivoijana. Ilman tätä jatkuvaa prosessia menneisyyden jäljet katoavat satunnaisesti koostuneeseen, säilyvään mutta usein väheksytyyn arkiston varastoon. Cándida Smith määrittelee arkiston suunnilleen Taylorin tavoin ja näkee muistin prosessina ja toistona: toimiva muisti kiertää jatkuvasti sanojen, objektien, fyysisten ja äänellisten eleiden ja tilallisten suhteiden muodostamaa kehää.⁶ Cándida Smithin esittämä prosessi vastaa hyvin omaa lähestymistapaani, missä arkistoaineiston järjestäminen ja analyysi tuovat mieleen tapahtumaan liittyviä seikkoja ja asettavat aineistoa uudenlaiseen kontekstiin. Prosessi nostaa myös esiin aikaisempia ja myöhempiä uusia arkistoaineistoja, joilla on yhteys alkuperäiseen tapahtumaan, ja siis myös johtaa huomioimaan alkuperäistä tapahtumaa edeltäneitä ja sitä seuranneita tapahtumia.

Muistaminen on toimintaa, ja on tärkeätä tietää, miksi muistamme tietyllä tavalla. Taylor esittää analyysimenetelmänä merkitystä rakentavat mallit, skenaariot, jotka muokkaavat oman ymmärryksemme lisäksi ympäristöä, käyttäytymistä ja mahdollisia seuraamuksia. Ne

---

5 Gardner 2010, 201–203.

6 Cándida-Smith 2002, 1–12.

jäsentävät arkistoa, repertuaaria ja muistia ja toimivat näin sekä rakenteena että toimintana. Skenaariot johtavat huomion ”näyttämöön”, eri ryhmien sosiaaliseen muotoutumiseen ja toimintaa kehystäviin kaavanomaisiin rakenteisiin. Ne paljastavat tiedon toistamisen muotoja ja vaativat määrittelemään oman asemamme tässä siirtämisen prosessissa. Skenaariot tuovat näkyville mielikuvia ja stereotyyppioita, ja niiden avulla tunnistamme, miten arkisto ja repertuaari toimivat muokatessaan ja välittäessään sosiaalista tietoa.⁷

Taylorin ajatukset ovat vaikuttaneet erityisesti IFTR:n kongressiin liittyviin tulkintoihini. Omassa tarkastelussani *arkisto* vastaa suunnilleen Taylorin määrittelyä, ja pyrin yleisen lähdekritiikin rinnalla havaitsemaan arkistoon ja sen muotoutumiseen liittyviä skenaarioita. Repertuaari johtaa ajattelemaan historiaa uudella tavalla erityisesti yhteydessä muistiin. Onko esimerkiksi uudelleentuottamisen ja sen kautta muuntelun rakenne sovellettavissa muistiin? Ovatko muistikuvat muuntuneet ajan kuluessa syntyneiden käytäntöjen myötä? Millä tavoin tapahtumaa seuranneet toimintatavat ovat muokanneet kuvaa menneestä? Tämä koskee erityisesti kulttuurisia skenaarioita, joiden vaikutusta voin nähdä oman muistinikin muotoutumisessa. On myös kiinnostavaa havainnoida, millä tavoin muisti on joissakin tapauksissa yhteydessä ruumiillisen läsnäolon kokemukseen.

Arkisto: IFTR:n kongressin materiaaliset jäljet

Tom Postlewaitin artikkeli ”The theatrical event and its conditions: a primer with twelve cruxes” (2009)⁸ käytännön toimintamallina havainnollistaa tutkimusalueen ongelmia ja suhdetta arkistoon. Postlewait pohtii tiedon muodostumisen eri vaiheita: tapahtumaaikaa, sen jälkeisiä muutoksia ja tutkijan omaa aikaa. Dokumentit eivät ole alkuaankaan kattavia, ja sekä ne että niiden tulkinta muuttuvat

---

7 Taylor 2010, 28–33. (Suom. 2003, 287–294.)

8 Postlewait 2009. Aikaisempi vuoden 1991 versio on julkaistu suomeksi nimellä ”Historiankirjoitus ja teatteritapahtuma: kaksitoista perusongelmaa” teoksessa *Näkökulmia menneeseen 1997*, toimittaneet Pirkko Koski, Outi Lahtinen ja Eeva Mustonen. Viittaukset kohdistuvat vuoden 2009 englanninkieliseen tekstiin.

ajan mukana.⁹ Historiantutkimus on keskustelua historian ja dokumenttien välillä sekä menneitten ja tutkimusajan kertomusten välillä. Historia, arkisto ja tutkija muodostavat vuorovaikutuksellisen kolmion.¹⁰ Postlewaitin paljolti hermeneutiikkaan pohjaavan artikkelin esimerkkiproduktio on yli sadan vuoden takainen, joten elävän muistitiedon tarkastelu ei ole relevanttia hänen näkökulmastaan. Mahdollinen muistitieto oli jo muodostunut arkistoksi. Arkiston osalta artikkeli tarjoaa käytännöllisiä ohjeita.

Oman esimerkkini tapahtumat tallentanut arkisto on kaksijakoinen. Paikalliset järjestäjät vastasivat käytännön järjestelyistä, ja niihin liittyvä aineisto on teatteritieteen oppiaineen hallussa. Työryhmien kokoonkutsujat Frank Peeters ja Thomas Postlewait (Historiography) sekä Sarah Bryant-Bertail, Freddie Rokem ja Eli Rozik (Performance Analysis) puolestaan vastasivat tutkijoiden ohjelman suunnittelusta ja toteutuksesta. Historiography-työryhmän historia IFTR:n verkkosivuilla¹¹ ja sen toiminnasta kertova Thomas Postlewaitin ja Barbara Sušek Michielin artikkeli¹² sisältävät keskeisiä tietoja tapahtumasta. Työryhmien jäsenilleen lähettämää aineistoa on myös oppiaineen arkistossa. IFTR:n kokouksien virallinen aineisto on järjestön hallussa. Henkilökohtaisessa arkistossani¹³ on sekä järjestelyjä koskevia dokumentteja että työryhmien ja IFTR:n yliopistokomitean jäsenenä saamiani kopioita ja muistiinpanoja.

Teatteritieteen arkisto¹⁴ sisältää kongressin ohjelman ja ohjelmaan liittyvät monisteet, osanottajaluettelot, käytännön ohjeet, kirjeenvaihtoa, tiedot oheisohjelmasta, ulkoisen tiedotuksen dokumentit ja taloudelliseen tukeen liittyvät asiakirjat. Tapahtumasta julkaistiin muutamia lehtikirjoituksia, ja eri tilaisuuksista on muutamia valokuvia. Arkistoon sisältyy myös oheistoimintoihin liittyvää aineistoa. Kokouksen dokumentointi antaa hyvän yleiskuvan

---

9 Postlewait 2009, 225.

10 Postlewait 2009, 254.

11 www.iftr.org/working-groups. 12.5.2020.

12 Postlewait & Sušek Michieli 2010.

13 Arkiston siirtämisestä Teatterimuseon arkistoon neuvotellaan.

14 Arkistokansio IFTR Helsinki 1993. Aineisto on lajiteltu mutta ei luetteloitu. Sijoituksesta neuvotellaan Teatterimuseon arkiston kanssa. Arkistoon ei seuraavassa viitata erikseen, ellei se lähteenä ole epäselvä.

Kongressin osanottajia ja tarkkailijoita kokoontumassa yhteiseen valokuvaan.

tapahtumasta, ja arvioin tallentaneeni kaiken järjestelyissä syntyneen aineiston. Ainakaan aineistoa ei ole tietoisesti tai valikoidusti karsittu.

Koska postia vaihdettiin pääasiassa faxin välityksellä, mukana on sekä lähtenyt että saapunut kirjeenvaihto. Ohjelmiin on merkitty käsin muutoksia, joten suunnitelmien lopullinen toteutuminen tiedetään melko varmasti. Tapahtuman merkitystä arvioitaessa aineisto silti tarvitsee rinnalleen täydentävää tietoa.

Osanottajaluettelo osoittaa, että kongressiin osallistui merkittävä joukko länsimaisen teatterintutkimuksen paradigmanmuutokseen 1900-luvun lopulla vaikuttaneita henkilöitä. Tätä muutosta on tarkasteltu runsaasti alan kirjoituksissa.¹⁵ *Yliopisto*-lehden¹⁶ julkaisemassa yhteiskuvassa ovat IFTR:n presidentti Willmar Sauter ja pääsihteeri Michael Anderson sekä yksi aikaisempi ja viisi tulevaa

---

15 Mm. Janelle Reinelt 2010, "Generational Shifts." *Theatre Research International* vol 35:3, 288-290.

16 "Turkka ihastutti ja vihastutti teatterintutkijat." *Yliopisto* 15/1993, 34.

presidenttiä, siis johto järjestön 23 seuraavan vuoden aikana.¹⁷ Osanottajamäärään verrattuna tulevien presidenttien osuus on merkittävä. Suurin osanottajamäärä tuli Yhdysvalloista (11) ja Kanadasta (5). Euroopan mannermaan eri maista osallistui yhteensä 10 tutkijaa, Englannista ja Irlannista yhteensä 5, Pohjoismaista 6, Venäjältä 2 ja Viirosta 1 osanottaja. Viisi suomalaista tutkijaa osallistui työryhmiin tarkkailijoina; itse olin oman tutkimuspapereiden esittävä varsinainen jäsen kummassakin työryhmässä. Ohjelmasta on luettavissa tutkimusten otsikot, ja useimmista tutkimuspapereista on säilynyt abstrakti. Arkisto myös kertoo toimintatavan: osanottajat saivat ennakkoon toistensa tutkimustekstit ja niistä keskusteltiin lyhyen esittelyn jälkeen. Esityksissä keskityttiin menetelmällisiin kysymyksiin aiheiden käsittelyn sijaan, mikä heijastaa alalla tapahtunutta paradigman muutosta ja teoreettisen keskustelun merkityksen kasvua.

Ohjelman ja osanottajia koskevan tiedon perusteella näyttää siltä, että vuoden 1993 kongressi avasi suomalaisille laajan näkökulman teatterintutkimukseen eri maissa ja pääsyn alan uuden suunnan aaltoon. Pohjois-Amerikan vahvaa asemaa tasapainotti eurooppalaisten aktiivisuus: esimerkiksi osallistuneista puheenjohtajista viisi oli eurooppalaista ja kaksi amerikkalaista. Joka tapauksessa järjestö oli tässä vaiheessa vielä hyvin läntinen. Sisällössä korostui kaksi teatterintutkimuksen osa-aluetta, esitysanalyysi ja teatterihistoria, ja kummankin kohdalla keskityttiin teoreettiseen ja menetelmälliseen keskusteluun. Tämä teorialähtöisyys oli leimallista ajan paradigmanmuutokselle.

Käsitys ajankohtaisesta tutkimuksesta siirtyi suomalaisille myös muilla tavoin, esimerkiksi suomalaisille jatko-opiskelijoille järjestetyn tutkijakurssin ”Historiography and Methods” välityksellä. Kurssi alkoi kongressia edeltäneenä sunnuntaina, kun Thomas Postlewait ja Freddie Rokem pitivät luennon ja kommentoivat osanottajien tutkimussuunnitelmia, ja sen jälkeen kolmena seuraavana päivänä myös Marvin Carlson, Erika Fischer-Lichte ja Martine de Rougemont

---

17 Ruotsalaisen Willmar Sauterin kausi oli alkanut vain vähän aikaisemmin. Aikaisempi puheenjohtaja oli yhdysvaltalainen William Green, myöhemmät saksalainen Erika Fischer-Lichte, kanadalainen Josette Féral, yhdysvaltalainen Janelle Reinelt, saksalainen Christopher Balme ja irlantilainen Brian Singleton.

IFTR:n puheenjohtaja Willmar Sauter päättäjäisjuhlassa.

luennoivat oman työryhmänsä tai kokouksensa välillä. Osanottajaluettelon mukaan kurssille osallistui 21 tutkijaa, joista valtaosa oli Helsingin yliopiston maisteriopiskelijoita tai väitöskirjatutkijoita.¹⁸

Arkistosta ilmenee, että IFTR:n kongressin käytännön järjestäjänä toimi kymmenen teatteritieteen opiskelijaa. Heidän innoittajaansa viitattiin *Yliopisto*-lehden kongressia koskevan kirjoituksen

kuvatekstissä, missä mainittiin City University of New Yorkin Graduate Centerin professori Marvin Carlsonin vastanneen opiskelijoiden kevään 1993 New Yorkin matkan ohjelmasta. Osanottajille jaettuun aineistoon sisältyy attaseana toimineiden opiskelijoiden allekirjoittama (ja valmistama) monistenippu, joka esitteli kunkin opiskelijan tehtäväalueen, kielitaidon ja yhteystiedot sekä kuvaukset opastusvalmiuksista, lähiseudun ravintoloista ja kahviloista, kiertokäynneistä ja päättäjäisillallisen ruokalistasta. *Yliopisto*-lehden mukaan attaseoiden palvelut ulottuivat monistuksesta ja muista kokousjärjestelyistä mökkiloman ja manikyysin varauksiin.

Arkiston kirjeenvaihdosta (Willmar Sauter Pirkko Koskelle) ilmenee, että kongressista ei julkaistu laajaa ja avointa kutsua. Työryhmien koordinoijat vastasivat ryhmien kokoonpanosta ja osanottajien kutsuista, eivätkä kokoukset olleet avoimia. Teatteritieteen oppiaine kykeni hyödyntämään maiden välisiä kulttuurisopimuksia ja tarjoamaan taloudellisia edellytyksiä virolaisten ja venäläisten tutkijoiden osallistumiseen.

---

18 Arkistokansio IFTR Helsinki 1993.

Kongressiviikon aikana oheisohjelmaan kuului tutustuminen Espoon kulttuurikeskukseen, Helsingin Kaupunginteatteriin, Svenska Teaterniin ja Suomen Kansallisteatteriin sekä Kansallisopperan uuteen rakennukseen. Myös Helsingin kaupunki järjesti vastaanoton. Osanottajat näkivät Otso Kauton ohjaaman Pienen Suomen *Romeon ja Julian*, Kristian Smedsin ohjaaman *Kullervon* Espoon kesäteatterissa, *Marikin* harjoituksen Helsingin Kaupunginteatterissa ja Kaapelitehtaalla Jouko Turkan Raatikolle ohjaaman *Tanssikaa ellette muuta voi*, jonka ristiriitainen vastaanotto pääsi *Yliopistolehden* tekstiin ja otsikkoon: ”Turkka ihastutti ja vihastutti teatterintutkijat”. Kirjoitus kertoo, kuinka kolme tutkijaa koki esityksen kuvaavan naisiin kohdistuvaa väkivaltaa ja poistuivat näyttävästi mutta yksi tutkija kertoi nähneensä esityksessä vahvoja naiskuvia ja feministisiä tendenssejä.¹⁹ (Marvin Carlson kertoi minulle myöhemmin nähneensä elämänsä aikana näyttämöllä kaikkea paitsi oikean kuoleman, joten esitys ei hätkähdyttänyt häntä. Poistuminen oli hänen mukaansa tietoinen poliittinen teko.²⁰) Teatteriohjelmaan sisältyi myös ranskalaisen osanottajan Georges Baalin mukanaan tuoma Artaud-esitys.

Arkiston pitkä lista kiitosten kohteista osoittaa, että taloudellista tukea oli saatu monelta taholta eivätkä osanottajat joutuneet maksamaan kalliisti laajasta oheisohjelmasta. Rahallista avustusta saatiin opetusministeriöltä, mutta yleensä tuki merkitsi alennuksia teatterilipuista, teatteritilojen esittelyä, vastaanottoja ja ilmaisia kokoustiloja. Kokoussalkut, nimilaput, ilmainen kuljetusauto, Finnairilla lentäneiden tervetulosamppanja koneessa tai Georges Baalin esityksen 140 kilon tarpeiston lentokuljetuksen ylipainon mitätöiminen kuvaavat lahjoitusten kirjoja ja lahjoittajien moninaisuutta. Osanottomaksut kattoivat varsinaisen kongressin peruskulut.

Kongressin jälkeen erilliselle omakustanteiselle Viron, Latvian ja Liettua kiertomatkalle osallistui noin 20 henkilöä, joukossa muutamia seuralaisia ja perheenjäseniä. Matka kesti kuusi päivää, ja

---

19 ”Turkka ihastutti ja vihastutti teatterintutkijat.” *Yliopisto* 15/1993, 34.

20 Istuin Carlsonin vieressä Baltian kiertomatkalla Tallinnan ja Tarton välillä, ja hän käytti runsaasti aikaa korostaakseen teon poliittista luonnetta. 1990-luvun alussa elettiin gender-tutkimuksen nousuvuolia, ja Carlsonin rinnalla poistuneet Janelle Reinelt ja Sarah Bryant-Bertail profiloituivat erityisesti feministisinä tutkijoina.

Erika Fischer-Lichte luovuttaa kirja-
lahjoitusta Tarton Yliopistolle.

sen aikana nähtiin yhteensä neljä teatteriesitystä eri maissa. Kongressin osanottajia oli pyydetty tuomaan mukanaan kirjojaan, jotka lahjoitettaisiin Tarton yliopiston uudelle teatteritieteen oppiaineelle, ja kokoelma luovutettiin yliopiston rehtorille tämän tarjoamalla vastaanotolla. Ryhmä tapasi tutkijoita ja taiteilijoita kaikissa vierailumaissa. Baltian maiden itsenäisyys oli palautunut vähän aikaisemmin, ja harvat läntiset teatterintutkijat olivat tutustuneet maihin Neuvostoliiton aikana, vaikka niiden useiden ohjaajien ja joidenkin yksittäisten esitystenkin maine tunnettiin. Baltian maiden välille perustetut rajat merkitsivät uudenlaista byrokratiaa ja ensimmäisinä vuosina usein epävirallisia maksuja, ja venäjänkieliset liikenneohjaukset oli poistettu. Kolmella maalla ei ollut yhteistä kieltä. Uudet rajamuodollisuudet ja liikkumiseen liittyvät merkittävät puutteet synnyttivät käytännön ongelmia, jotka yhteisinä kokemuksina antoivat oman vahvan lisämausteensa matkaan.

Säilyneen aineiston tarkastelu osoittaa arkiston merkityksen ja riittämättömyyden menneisyyden tavoittamisessa, mutta keskeiseksi nousee myös aineiston sijoittaminen. Tiedon säilyttäminen edellyttää saatavuuden varmistamista, virallisen tai muodollisen arkiston muodostamista. Onko aineisto riittävän kiinnostavaa koko yliopiston

näkökulmasta, jotta se tai osia siitä säilyy yliopistossa? Koskeeko aineisto siinä määrin teatteria, että se pitäisi siirtää Teatterimuseon arkistoon? Säilyykö arkisto laitosten kaikissa muutoissa säilytystilan jatkuvasti vähetessä, jos se jää oppiaineen yhteyteen? Onko aineistoon liittyvä muistitieto tarpeen tallentaa tavalla tai toisella? IFTR:n vuoden 1993 kongressin osalta sijoittamisesta julkiseen arkistoon on alustavasti sovittu, mutta sen arkisto muodostaa vain pienen osan suomalaisen teatterintutkimuksen historiasta ja kysymykset ovat yleisempiä.

Kohtaamispaikka: arkistoaineiston taustasta ja viittauksista tulevaan

Kun vuoden 1993 kongressia tarkastellaan *kohtaamispaikkana*, arkiston tiedot saavat lisämerkityksiä osallistujien aikaisemmasta historiasta ja synnyttävät arvioita järjestön ja järjestäjien myöhemmästä toiminnasta. Vastausten - ja rinnakkaisten arkistojen - havaitseminen edellyttää muistikuvien ja aineistojen vuorovaikutusta.

Helsingin kongressi sijoittuu IFTR:n toiminnan merkittävään muutosvaiheeseen, jolla on sukupolviliikkeen piirteitä. Suuret ikäluokat olivat nousemassa järjestön johtoon. Sen maailmankongressissa Glasgow'ssa vuonna 1985 oli keskusteltu yksittäisten tutkijoiden asemasta päätöksenteossa, mutta kysymys muutoksista nousi vahvemmin esiin seuraavassa maailmankongressissa Tukholmassa 1989. Sen vastuullinen järjestäjä Willmar Sauter vaikutti merkittävästi uudenlaiseen toimintamuotoon, missä perinteisen ohjelman rinnalla muutamat temaattiset ryhmät kokoontuivat toistuvasti usean päivän aikana. Myös IFTR:n säännöt haluttiin muuttaa, mutta seuraavat Glasgow'n (1990) ja Prahan (1991) kokoontumiset olivat liian pienimuotoisia suurten päätösten tekemiseen ja ratkaiseva muutos käynnistyi vasta Willmar Sauterin presidenttikaudella niiden jälkeen.²¹

Tukholman kongressin työskentelytavalla oli välitön vaikutus seuraavina vuosina syntyneiden IFTR:n Performance Analysis- ja History-työryhmien syntyyn. Niistä edellinen kokoontui ensimmäisen

---

21 Postlewait & Sušec Michieli 2010, 232-234; Hambergren & Lewenhaupt & Sauter 2016, 40, 45.

kerran Dublinissa 1992, ja kun sen kokous päätettiin pitää Helsingissä vuotta myöhemmin, Historiography-työryhmän suunnittelijat toivoivat myös voivansa tulla Helsinkiin. Heidän jälkeensä sääntömuutosta suunnittelevat IFTR:n yliopistokomissio ja hallitus päättivät myös kokoontua Helsingissä.²² Helsingissä viimeisteltiin suunniteltu sääntömuutos. Järjestön päätökset ja luottamushenkilöiden valinta oli tehty jäsenten yhteisessä edustajakokouksessa. Toiminnasta olivat vastanneet neuvottelukunta ja hallitus sekä yliopistoja edustanut yliopistokomissio. Nyt siirryttiin ehdokasasetteluun ja sen pohjalta henkilö- ja instituutiojäsenten postiäänestykseen edustajakokouksessa tapahtuvan äänestyksen sijaan. Muutoksen voi tulkita järjestön demokratisoitumiseksi, sillä äänioikeus ei enää rajoittunut satunnaiseen kongressiosallistumiseen. Yliopistokomissio jäi pois ja vastuusuhteet selkenivät.

IFTR:n verkkosivujen informaatio osoittaa työryhmien Helsingissä aloitetun toimintamallin olevan pääpiirteissään edelleen käytössä. Työskentely on vakiintunut, työryhmien määrä kasvanut suureksi ja esitysanalyysityöryhmä jakautunut useisiin pienempiin kokonaisuuksiin. Historiography-ryhmä on edelleen toiminnassa alkuperäisessä muodossaan.²³ Teatteritieteen arkisto vahvistaa, että ryhmä on kokoontunut Suomessa myöhemminkin useaan kertaan ja että suomalaiset teatteritieteen tutkijat ovat olleet aktiivisia sen toiminnassa.

Helsingin yliopiston kansainväliset yhteydet eivät vuonna 1993 rajoittuneet yksinomaan IFTR:n toimintaan. Tukholman kongressin aikana oli perustettu pohjoismainen järjestö Nordiska Teaterforskare (NTFo), jonka ensimmäinen puheenjohtaja oli Willmar Sauter ja varapuheenjohtaja Pirkko Koski. Teatteritiede oli myös järjestänyt 23.-25.4.1990 NTFo:n pohjoismaisen seminaarin *Föreställnings- och receptionsanalys*, mikä oli osoittanut, että kongressien osanottomakset takasivat perusrahoituksen ja että oli mahdollista löytää keinoja lisäävustuksiin, esimerkiksi kahdenvälisen kulttuurisopimusten tai kansainvälisten verkostojen puitteissa. Teatteritieteen oppiaine oli liittynyt vuosittain kokoontuneeseen Erasmus-verkostoon *Theatri-*

---

22 Postlewait & Sušec Michieli 2010.

23 www.iftr.org/working-groups. 12.5.2020.

cal Arts and Media, johon kuului tuossa vaiheessa 34 eurooppalaista yliopistolaitosta. Useat kongressin osanottajat olivat verkostoon kuuluvien laitosten johdossa. Ruotsin ja Israelin kansalainen Freddie Rokem nimitettiin pian Helsingin yliopiston dosentiksi (kukaan ei nimitysprosessin aikana tiedustellut suomen kielen taitoa²⁴). Pohjoismaiden lisäksi oppiaineella oli säännöllisiä yhteyksiä Viroon ja Pietariin. Teatteritieteen opiskelijat olivat ennen kongressia tehneet opintomatkan New Yorkin lisäksi Tukholmaan, Tallinnaan, Tarttoon ja Berliiniin ja tutustuneet niissä teatterin lisäksi yliopistolaitoksiin.

Kongressin järjestämisen taloudellista riskiä pienensi teatteritieteen vuosille 1993-1995 saama Helsingin yliopiston kolmivuotinen tutkimusapuraha, joka myönnettiin edellytysten luomiseen suomalaisen teatterin historian kirjoittamiseksi. Osalla apurahaa katettiin kongressin yhteydessä järjestetyn tutkijakurssin kulut.

Vuoden 1993 kongressin osanottajaluettelo ja myöhempi arkistomateriaali osoittavat, että useiden ulkomaisten tutkijoiden vaikutus teatteritieteen oppiaineen tulevaisuuteen jäi pysyväksi. Osan kohdalla yhteydet olivat kertaluonteisia tai satunnaisia, mutta huomattavan moni solmi myös pysyvän suhteen Helsingin yliopiston teatteritieteen oppiaineeseen. Erasmus-verkoston jäsenet Michael Anderson (Englanti), Erika Fischer-Lichte (Saksa) ja Steve Wilmer (Irlanti) osallistuivat myöhemmin verkoston Suomessa järjestettyihin seminaareihin. Marvin Carlson poikkesi usealla Euroopan-matkallaan luennoimassa Helsingin yliopistossa. Vuonna 1995 aloittaneen ja vuoteen 2005 toimineen vuosittaisen Helsingin yliopiston kansainvälisen kesäkoulun *Historiography and Methods I-III / The International Centre for Advanced Theatre Studies (ICATS)* juuret ovat vuoden 1993 kongressissa. Kesäkoulun ensimmäinen vuosi oli osa yliopiston tutkimusmäärärahan puitteissa järjestettyä koulutusta, ja kongressiin osallistuneet Bruce McConachie (USA), Janelle Reinelt (USA), Freddie Rokem (Israel) ja Steve Wilmer (Irlanti) sekä kesäkoulun johtaja Pirkko Koski olivat mukana koko yksitoistavuotisen toiminnan ajan.

---

24 2000-luvulla teatteritieteessä dosenttinititys kariutui siihen, että suomalaiselta hakijalta puuttui lausunto ruotsin kielen taidosta.

Kuudes kesäkoulun vakinainen opettaja William Worthen ei ollut mukana vuoden 1993 kongressissa. Kesäkoulu kansainvälisesti melkein kokonaisen suomalaisen tutkijapolven.

IFTR:n Historiography-työryhmän kokoontumiset Helsingissä vuonna 1997 ja suomalaisten ja virolaisten yhdessä järjestämänä Tallinnassa vuonna 1999 vahvistivat suomalaisten piirissä historiantutkimukseen suuntautumista ja eurooppalaista painotusta yhdysvaltalaisten käytäntöjen rinnalla. Kaikki tämä korosti tutkimuksen kansainvälisyyttä. Työryhmässä painottui eurooppalaisten ja yhdysvaltalaisten tutkijoiden osuus.

Arkistolähteiden perusteella syntyy kuva huolellisesti suunnitellusta ja johdonmukaisesta teatterintutkimuksen ja opetuksen kehittämisestä, jossa tietoisesti hyödynnettiin vuoden 1993 kongressin kokemuksia, yhteyksiä ja tapahtuman saamaa julkisuutta. Postlewaitin mallia seuraten arvioon voi soveltaa muutoksen ja käänteen skenaariota: kongressi oli uudenlainen verrattuna pienen oppiaineen päivittäiseen toimintaan, ja pyrkimys tulkita muutokset käänteeksi on johtanut sijoittamaan myöhemmät tapahtumat kongressin seurauksiksi.²⁵ Pyrkimys johdonmukaiseen kertomukseen on vaikuttanut myös arkistoaineiston poimintoihini. Arkistojen tarkastelu johtaa muihinkin ajatusmalleihin, kuten menetelmällisen keskustelun arvostamiseen ja vastaavan toimintatavan siirtymiseen teatteritieteen oppiaineen strategiaan, uskoon jatkuvaan kehitykseen ja yhteisöllisyyden merkityksen korostumi-

Sarah Bryant-Bertail, Janelle Reinelt ja Erika Fischer-Lichte lepotauolla latvialaisella hiekkarannalla Pärnun ja Riikan välisellä matkalla.

25 Vrt. Postlewait 2009, 248–249.

seen. Vaikka syntynyt kuva on dokumenttien perusteella oikeutettu, todellisuus on ollut monisyisempi eikä toiminta kokonaisuudessaan ollut yhteydessä vuoden 1993 kongressiin. Aineisto kokonaisuudessaan kuitenkin osoittaa oppiaineen implisiittisen kansainvälistymisstrategian.

Muistikuvien liittäminen tapahtumiin osoittaa, että vaikka historia rakentuisi valmiudesta hyväksyä esiin nousevat haasteet, tapahtumien varsinaisena käynnistäjänä on usein sattuma. Muistin ja arkiston vuorovaikutus puolestaan tuottaa mahdollisia mutta muistin muuntuvuudesta ja muistelijan subjektiivisuudesta johtuen epävarmoja tulkintoja menneestä.

Muistin ja arkiston vuorovaikutus: subjektiivisia tulkintoja

Kun tutkija on itse osallistunut tapahtumiin, omat tutkimushetken välittömät muistot sekoittuvat arkistoituihin tietoihin. Muistitieto voi auttaa tai johtaa harhaan. Muisti liikkuu narratiivisen identiteetin alueella, toteaa Philip Gardner (2010), mutta jos se sijoittuu vain identiteetin alueelle, mahdollisuudet harkittuun manipulatioon ja organisoituun unohtamiseen lisääntyvät. Jos muisti taas väheksyy historiaa, se tuhlaa uskottavuutensa.²⁶ Jorma Kalela viittaa muistitietoa tarkastellessaan ajatukseen ”eletystä suhteesta todellisiin yhteiskunnallisiin suhteisiin”. Hän pitää tärkeänä selvittää, miksi ihminen muistaa tietyllä tavalla.²⁷ Omia muistikuviani kehystävät tutkijan identiteettini ja haluni jäsentää lähes kahden vuosikymmenen mittaista toimintaani teatteritieteen tutkijana ja opettajana. Aktiivinen osallistumiseni IFTR:n toimintaan²⁸ väistämättä vaikuttaa kansainvälisen toiminnan arvostamiseen. Tässä yhteydessä tarkastelen vain niitä muistikuvia, joilla on selvä yhteys vuoden 1993 kongressiin.

---

26 Gardner 2010, 89–90, 97–98, 115.

27 Kalela 2006, 77–79, 87.

28 IFTR Universities Committee 1991–1994; Executive Committee 1994–1998, 2003–2007; Vice President 1999–2007.

Monet muistikuvani muistuttavat tapahtumien sattumanvaraisuudesta, vaikka näen taustalla pyrkimykseni oppiaineen kehittämiseen, aikaisemmat kokemukseni kansainvälisestä toiminnasta ja kokemukset minimaalisen budjetin venyttämisestä aikaisemmassa työpaikassani Teatterimuseon johtajana.²⁹ Muistitietoon liittyy myös eettinen elementti. Tässä tapauksessa se koskee kaikkia Helsingin yliopiston vuosiani, kun arkistoinnin lisäksi päätös dokumenttien säilyttämisestä oli vallassani. Arkistointiin ei juuri ollut selkeitä sääntöjä, joten sen osalta menettely oli yksikertainen: paperit mapitettiin tai nostettiin pinoon. Voin vain todeta, että kiusauksista huolimatta säilytin myös mahdollisia kielivirheitä sisältäneen kirjeenvaihdon karsimattomana. Työmäärän runsaudessa harkittuun karsimiseen ei olisi edes ollut aikaa.

Ratkaiseva merkitys kongressin järjestämiseen oli osallistumiseni IFTR:n työryhmän Performance Analysis kokoontumiseen Dublinissa 1992. Olin esitellyt tutkimustani aikaisemmin vain Glasgow'ssa 1990 mutta osallistunut seuraaviin Tukholman ja Prahan kongresseihin perehtyäkseen alan tutkimuksiin ja saadakseni hetkeksi etäisyyttä oppiaineeni hektisestä arjesta. Prahassa minut oli valittu yliopistokomission jäseneksi, koska satuin olemaan paikalla ja vanhojen sääntöjen mukaan henkilövalinnat tapahtuivat kokouksissa. En tiedä, miksi minut kutsuttiin Dublinin työryhmään, sillä olin uusi ja tuntematon; tuon tunteen voin edelleen tavoittaa miltei fyysisenä kokemuksena. Tutkimuspaperini "Private and Communal Space" Dublinissa oli lyhyt, joskin mielestäni ihan kelvollinen. Kongressin paneelissa pidin historiaan liittyvän esityksen "Folk Theatre Against Official Cultural Policy in the 1930s in Finland" ja tutustuin samalla muihin teatterihistorian tutkijoihin.³⁰

---

29 Pitkäaikainen sijaisuus Suomen Teatterijärjestöjen Keskusliiton toiminnanjohtajana ja kansainvälisen ITI:n ja PTU:n Suomen keskuksen johtajana sekä Teatterimuseon johtaminen 1980-luvun ajan. Teatterimuseon aikana olin perustamassa alan pohjoismaista järjestöä ja osallistuin aktiivisesti kansainvälisen SIBMAS-järjestön toimintaan.

30 Edellisen koko nimi oli "Private and Communal Space. Two Theatres, Performances, and Traditions, Two Ways to Break the Fourth Wall", ja kohteena Suomen Kansallisteatterin Willensaunan ja KOM-teatterin esitys.

Dublinin Performance Analysis -kokouksen lopulla keskusteltiin seuraavan vuoden tapaamispaikasta, sillä koko järjestön vuoden 1993 kongressi oli jouduttu peruuttamaan. Kun minulta kysyttiin mahdollisuudesta järjestää tapaaminen Helsingissä, yksi yhdysvaltalaisista osanottajista sanoi, että hän halua käyttää vuosittaisen matkarahansa lähtemällä Helsingin sijasta johonkin tärkeään paikkaan, esimerkiksi Pariisiin tai Avignoniin. Minusta se oli ymmärrettävää. Muut yhdysvaltalaiset osanottajat häpesivät puhetta ja halusivat siksi ehdottomasti tulla Helsinkiin. Uuden Historiography-ryhmän perustajien vastaava pyyntö seurasi pari päivää myöhemmin, ja myös IFTR:n hallitus ja yliopistokomitea esittivät toivomuksen tulla Helsinkiin. Lupasin meidän järjestävän kongressin, koska arvioin kongressimaksun kattavan peruskulut ja osanottajien määrä olisi melko pieni. Itselläni oli kokemusta pienten kansainvälisten kongressien järjestämisestä sekä Nordiska teaterforskare -järjestössä että aikaisemmissa työpaikoissani.

Kongressin järjestelyiden onnistumiseen vaikutti odottamaton tapahtuma. Performance Analysis -työryhmään kuului professori Marvin Carlson, jota en tuntenut ennalta. Olimme opiskelijoiden kanssa suunnittelemassa matkaa New Yorkiin, ja kun törmäsin Carlsoniin taidemuseon vastaanotolla, kysyin ehdotuksia matkaohjelmaamme. Carlson antoi fax-numeronsa ja pyysi lähettämään lisätietoja kotiinpaluuni jälkeen. Sain faksiini vastauksen muutaman viikon sisällä, ja se sisälsi viikon mittaisen ohjelmaluonnoksen. Kun toteutimme New Yorkin matkan, Carlson oli valinnut esitykset ja varannut teatteriliput alennuksineen sekä sopinut päivittäiset luennoitsijat ja taiteilijahaastattelut. Hän oli lähes koko ajan itse mukana, toimi museo-opaana ja piti muutaman luennon. Opiskelijoiden isäntänä siis toimi yksi alan merkittävimmistä tutkijoista, ja hänen teoksensa katosivat viikon aikana teatterikirjakaupasta opiskelijoittemme matkaan. Arvioni mukaan opiskelijat toistivat ja vahvistivat muutama kuukausi myöhemmin kongressissamme Helsingissä tätä avokätistä ”Marvin Carlsonin kulttuurisen käyttäytymisen mallia”, joka jäi oppiaineessa varioituvana pysyväksi. Malli toistettiin myöhemmissä kokoontumisissa ja kehiteltynä IFTR:n kongressissa 2006 - ja on edelleen käytössä. Vapaaehtoistyö kuuluu suomalaiseen perinteeseen, mutta Marvin Carlson toi siihen uudenlaisen toimintamallin.

Henkilökohtaiset kohtaamiset IFTR:n vuoden 1993 kongressin aikana ja sen seurauksena rakensivat teatteritieteen oppiaineen piirissä yhteenkuulumisen mallia: tutkimuskirjallisuus sai kasvot, ja suomalainen, ensimmäistä kertaa kansainväliseen kongressiin osallistujakin tunsii henkilökohtaisesti keskeisiä henkilöitä. Vuoden 1993 kongressilla oli käsitykseni mukaan ratkaiseva osuus siihen, millaiseksi Helsingin yliopiston teatteritieteen opiskelijoiden ja uusien tutkijoiden menetelmällinen koulutus ja tutkimus seuraavina vuosina kehittyi. Oman kokemukseni perusteella arvioin kongressin jättäneen jälkensä myös IFTR:n myöhempään toimintaan. Helsingin yliopiston toivottiin sen jälkeen toistuvasti järjestävän kongresseja, ja yleensä oma kantani oli, että voimme järjestää pieniä ja vähän kustannuksia synnyttäviä tapaamisia, joissa olemme osanottajia emmekä vain teknisiä järjestäjiä. Kun vuoden 2006 IFTR:n maailmankongressin järjestämistä pyydettiin järjestön hallituksen kokouksessa, vastasin myönteisesti, sillä Helsingin yliopiston teatteritieteen oppiaine tarvitsi ennen professorin eläköitymistä julkisuutta yliopiston piirissä varmistaa professorin tehtävän jatkumisen.

Vuoden 1993 kongressiin liittyvä arkisto ja siihen liittyvät muistijäljet rakentavat kuvaa suomalaisen teatterintutkimuksen kansainvälisyydestä. Kun koen kansainvälisyyden merkittävänä tekijänä omassa ammatillisessa toiminnassani, muistin ja identiteetin yhteys on arvattavasti korostanut kongressin merkitystä osana kansainvälistä toimintaa. Kansainvälisyyden merkitys ei rajoittunut Suomeen ja suomalaisiin teatterintutkijoihin. Helsinki tapahtumapaikkana vahvasti vuorovaikutusta eri maiden välillä ja lisäsi ulkomaisten tutkijoiden Suomi-tietoisuutta ja perehtymistä suomalaisiin tutkimusaiheisiin ja tutkimustoimintaan.

Historiallinen kertomus kongressista korostaa kansainvälisten yhteyksien merkittävyyttä, mutta muodostunut kuva on väistämättä osittainen. Kansainvälisyyden korostaminen häivyttää taustalle suomalaisen tutkimuskentän sisäiset yhteydet, joihin vain kongressin aikana järjestetty tutkijakurssi viittaa. Kotimaiset verkostot ja tutkimusalojen välinen yhteistyö on tärkeä konteksti, joka ei kuitenkaan sisälly tämän artikkelin piiriin. Kansainvälinen yhteistointakaan ei rajoitu Helsingin yliopistoon.

Lopuksi

Vuoden 1993 IFTR:n kongressiin liittyvä arkisto ja muistitiedot osoittavat, kuinka käsitykset menneisyydestä rakentuvat sosiaalisten ryhmien nimeämisen ja toiminnan kautta. Myöhemmät tapahtumat ovat vahvistaneet arviota kongressin merkityksestä. Arkiston ja muistitietojeni välille ei näytä syntyneen ristiriitaa, ja Richard Cándida Smithin esittämä malli muistin ja arkiston välisestä kehästä näyttää toimivalta: arkiston dokumentit palauttivat mieleen tapahtumien yksityiskohtia, ja muisti nosti esiin taustoja ja uusia tapahtumia selittäviä arkistoaineistoja. Ammatillinen muistelijan identiteetini ei ollut ristiriidassa historian kanssa.

Arkiston muotoutumisesta vastanneena muistelijana en kykene arvioimaan dokumentteja kovin kriittisesti, vaikka pyrkimyksenä on kriittinen suhtautuminen sekä muistiin että lähteiden kattavuuteen. Muistikuviiin on joissakin tapauksissa liittynyt visuaalisia tapahtumasarjoja tai läsnäoloa tietyssä paikassa. Tapahtuman luonteesta mahdollisesti johtuu, etteivät nuo muistin ruumiilliset kokemukset juuri synnyttäneet muusta poikkeavia uudenlaisia merkityksiä. Tapahtumiin osallistuneilla muilla henkilöillä todennäköisesti on erilaisia muistikuvia, jotka voivat muuntaa ja täydentää omaa kertomustani. Tavoitteenani ei kuitenkaan ole ollut kattava tutkimus IFTR:n kongressista ja siihen liittyvistä tapahtumista. Olen tarkastellut välillisen arkiston ja oman välittömän muistini merkitystä kongressia koskevan kertomuksen rakentumisessa ja niitä virtauksia, jotka näiden kahden aineiston mukaan kohtaavat kongressitapahtumassa ja heijastuvat myöhempiiin tapahtumiin.

Thomas Postlewaitin mukaan historiallinen tutkimus pohjaa dokumenttien autenttisuuteen ja todistajien luotettavuuteen.³¹ Omassa nykyyhistoriaa koskevassa tapauksessani luotettavuuden arvioiminen liittyy siihen, että tutkija on myös todistaja. Käsitykseni mukaan luotettavuus voidaan todeta vain samalla tavalla kuin tutkimusten kohdalla yleensä: julkistamalla tietoja ja tulkintoja, asettamalla tulos arvioinnin kohteeksi ja täydentävällä tutkimuksella. Ilman laajempaa suomalaisen teatterintutkimuksen historian ja siis tarkas-

---

31 Postlewait 2009, 244.

telemäni kohteen kontekstin tarkastelua IFTR:n vuoden 1993 kongressi voi myös jäädä todellista suuremmaksi ilmiöksi.

Helsingin yliopiston teatteritieteen arkiston perusteella on rakentunut historiallinen kertomus vuoden 1993 kongressista ja sen taustoista ja seurauksista. Tuon kertomuksen mukaan tapahtuma oli tietyn tutkijapolven avainkokemus, joka liitti suomalaiset teatterintutkijat läntiseen ja erityisesti pohjoismaiseen ja angloamerikkalaiseen tutkijayhteisöön. Myös järjestön piirissä koettiin sukupolven vaihtuminen. Useat kongressin osanottajat olivat aktiivisesti vaikuttamassa IFTR:n 1990-luvun taitteessa alkaneisiin muutoksiin ja valittiin järjestön johtoon seuraavilla vuosikymmenillä. Teatteritieteen arkistoaineisto tarjoaa myös mahdollisuuden etsiä todisteita laajemmista eurooppalaisista yhteyksistä. Niitä oman kokemukseni perusteella myös oli, joskin merkittävä ranskalainen ja italialainen tutkimus välittyi pikemmin englanninkielisten käännösten kuin suorien tutkijayhteyksien kautta. Kongressin perusteella on jo nähtävissä tuleva yhteistyö Baltian maiden kanssa. Samalla on ilmeistä, että kansainvälinen yhteistyö edellyttää vahvaa kotimaista asemaa ja yhteisöä.

Lähteet

PAINAMATTOMAT LÄHTEET

Helsingin yliopiston teatteritieteen oppiaineen arkisto.
Pirkko Kosken arkisto.

Painetut lähteet

LEHDET

-- 1993. "Turkka ihastutti ja vihastutti teatterintutkijat." *Yliopisto* 15/1993, 34.

TUTKIMUSKIRJALLISUUS

Cándida Smith, Richard. 2002. "Introduction: Performing the archive." Teoksessa *Art and the Performance and Memory*. Ed. by CSR. Routledge: London and New York, 1–12.

de Certeau, Michel. 1984. *The Practice of Everyday Life*. University of California Press: Berkeley & Los Angeles & London.

- Gardner, Philip. 2010. *Hermeneutics, History and Memory*. Routledge: London and New York.
- Hammergren, Lena & Lewenhaupt, Inga & Sauter, Willmar. 2016. *Changing Perspectives. Seventy Years of Theatre Studies at Stockholm University*. STUTS: Stockholm.
- Kalela, Jorma. 2006. "Muistitiedon näkökulma historiaan." Teoksessa *Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä*. Toim. Outi Fingerroos, Riina Haanpää, Anne Heimo ja Ulla-Maija Peltonen. SKS: Helsinki, 67–92.
- Koski, Pirkko, Lahtinen Outi & Mustonen Eeva. 1997. *Näkökulmia menneeseen. Teatterihistorian kirjoittamisen perusteita ja käytännön sovellus: Uusi teatteri 1940–1941*. Teatterimuseo: Helsinki.
- Massey, Doreen. 2008. *Samanaikainen tila*. Toim. Mikko Lehtonen, Pekka Rantanen & Janne Rovio. Vastapaino: Tampere.
- Postlewait, Thomas. 2009. *The Cambridge Introduction to Theatre Historiography*. CUP: Cambridge & New York.
- Postlewait, Thomas & Sušec Michieli, Barbara. 2010. "A Transnational Community of Scholars: The Theatre Historiography Working Group in IFTR/FIRT." *Theatre Research International* 35:3, 232–249.
- Reinelt, Janelle. 2010. "Generational Shifts." *Theatre Research International* 35:3, 288–290.
- Salmi-Niklander, Kirsti. 2006. "Tapahtuma, kokemus ja kerronta." Teoksessa *Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä*. Toim. Outi Fingerroos, Riina Haanpää, Anne Heimo ja Ulla-Maija Peltonen. SKS: Helsinki, 199–220.
- Taylor, Diana. 2003. *The Archive and the Repertoire. Performing Cultural Memory in the Americas*. Duke University Press: Durham and London. (Suomennos: "Kulttuurisen muistin esitykset." Teoksessa *Teatteriesityksen tutkiminen*. 2. tarkistettu ja täydennetty p. Like: Helsinki 2010, 255–300.)